

Demeter Zsuzsa

„MINDIG ARRA VAN KOLOZSVÁR,
AMERRE HAZAVISZ A VONAT”

Vajon mi készítette a Magvető Könyvkiadót arra, hogy a Magyarországon (is) nagy visszhangot kapott *Egy dadogás története* után újra kiadják Vida Gábor előző, mérsékeltbb sikert elért Erdély-regényét, az *Ahol az ő lelkét?*¹ Az új, 2019-es kiadás lényegét tekintve nem tér el a 2013-astól – lényeges átdolgozásról túlzás lenne beszélni (inkább helyenkénti stilizálásról, apróbb szerkesztésről), a fejezetcímekkel ellátott részek a legszembeötlőbbek, az új kiadás borítója talán explicitebbé teszi a Kolozsvár-regény értelmezést. Szeretném hinni, hogy az *Egy dadogás történetének* sikeréből jut Vida újra kiadott első világháborús regényének is – a kettőt valamiképp egymás mellett/után, de mindenképp párban ajánlatos olvasni.

Az *Egy dadogás történetének* megjelenése után meglehetősen nehéz újra írni Vida első nagyregényéről: az „Erdély-könyv” megjelenése kétségtelen kiegészíti, továbbírja mindazt, amit Vida az első világháborús regényében Trianon kapcsán megállapított (ti. hogy azért hagytuk elveszni Erdélyt, mert „nem volt rá szükségünk”), a kalandregény után a mikrohistóriára váltva próbálja megírni végeredményben ugyanazt.

Mert lényegét tekintve számomra mindkét regényben ugyanaz a fontos (hogy ez mennyiben egyezik Vida szándékával, jó kérdés): „helyére tegyem lelkem dolgait” – fogalmazza meg az *Ahol az ő lelkének* egyik főszereplője, Werner Sándor mindössze kétsornyi terjedelmű emlékiratában. A lélek dolgairól azonban Vida csak (vagy szerencsére) történeteken keresztül tud mesélni, s az én-elmesélés soha nem öncélú. Werner Lukács élettörténete (mint ahogy az önéletrajzi *Egy dadogás története* hősének életútja) szervesen kapcsolódik Erdély történetéhez. Ezekén keresztül próbálja Vida elmesélni a szülőföldet, az otthontalanságában mégis otthonként adatott, elfelejtett, mítoszoktól elfedett Erdélyt. Azt, amelyhez a két regény együttes olvasatában kerülhetünk

---

1 Vida Gábor: *Ahol az ő lelke*. Budapest, 2019, Magvető.

közelebb – bár kétlem, hogy Vidának ne lenne még „elmesélhetetlen” története Erdélyről, s a benne otthonra lelők lelkéről. A két regény terjedelme is ezt sugallja, Vida nem siet, mert a sietésben „elmarad a lélek”, s „tízezer kilométer lövészárkok amúgy sem mesélhető el, kilencmillió halott sem lesz soha elmesélhető, száz év múlva sem érthető, még félig sem, hogy mire volt jó ez az egész”.

Lövészárkok, csatajelenetek nélkül megírni egy első világháborús regényt igazi írói bravúr, gondolhatnánk, de Vidát elsősorban nem ez érdekli ebből „az egészből”, hanem ami mindezek mögött van. Nem véletlen, hogy az *Ahol az ő lelkének* gócpontját a Kolozsvár főterét uraló Mátyás-szoborcsoport alkotja, innen indul, ide vágyik, s ide érkezik vissza – minden racionális érvnek ellentmondva – a regény főhőse, Werner Lukács. Az *Ahol az ő lelke* olyan filmre hasonlít, amelyet egy virtuális webkamera rögzít hang nélkül, amely folyamatosan pásztázza Kolozsvár főterét, no meg ami mögötte van, a várfalakban, az épületekben, a lassan eltűnő utcakövekben. A vágatlan verziót nézzük, persze, s ahogy a Főtér lüktetése óráról órára, napszakról napszakra, évtizedről évtizedre változik, úgy vált tömondatból nagylélegzetű barokkos körmondattá Vida prózatechnikája is. S néhol olyasmit is látunk, amit csak igazán kevesek: hogy a teret uraló Mátyás-szoborra eső fénynyalámban régmúlt korok női napfürdőznek, s néha-néha a király is leszáll a talapzatról, megnézni, mit is rontottak el az emberek. De nem egy esetben csak egy kimerevített csendéletet látunk, mintha a kamera elidőzne egy-egy megejtően szomorú történeten, hogy a kép mögött megsejtsük a rettenetet, a kételyt, a félelmet, a lemondást, az apró örömeiket, a múlt szerelmet, mindazt, amit az első világháború és az azt követő időszak jelenthetett Kolozsvár – és nem csak – lakóinak.

Nem véletlen ugyanakkor, hogy Vida épp a Kolozsvár főterén elkapott pillanatképet teszi meg regénye központi motívumának: a Jókaihoz köthető legendából – miszerint a szoborcsoportból hiányzik egy nőalak – Werner barátjának, Bartha Kálmánnak a festményeibe költözik Daniel Klaudia, hogy örökös hiányként bevonuljon a regény főhőse, Werner Lukács életébe. Ezt a pillanatképet próbálja felidézni Lukács a háború végeztével, visszatérve ugyanoda, mert Kolozsváron minden út először a Mátyás-szoborhoz vezet, hogy egy furcsa lázálomban számot adjon a talapzatról leszálló királynak visszatérésének

okáról: „csak”. „Mert ebben a rövid szócskában minden benne lehet, az igen és a nem, a jó és a rossz, az előre meg a hátra, a fent és a lent, a minden és a semmi, teljes magyar metafizika, filozófiai spekuláció nélkül, *csak* vagy *csak azért sem*, dacból mindig, felelőtlenül és visszavonhatatlanul.”

A valóság elől szökni próbáló „alattvaló” számvetése/vallomása ez a város főterét uraló Mátyásnak – olyan metafora ez, mely számtalan regényhős sorsát elbírná, nem véletlen, hogy a változó történelemben és térben, a folyamatosan újrarájzolt térképek világában szükség van egy olyan pontra, „az alattvalónak engedélyezett” helyre, ahol összenézni ugyan nem lehet Mátyással, de „ő is lát, én is látom”. S a király tekintetét követve fel lehet idézni a koszos padon Daniel Klaudiát, el lehet időzni a nyüzsgő Nyehó bejáratánál (a ma pusztulásában is impozáns New York kávéháznál), ahova Tompa Andrea hősnője nem merészkedik be, látni a Fellegvárra vezető Erzsébet úti fákat, takarásukban a század elején épült hatalmas villákkal, látjuk a Teológia épületét, a Mátyás utca görbe szegleteit, az őszi Sétatér rozsdálló gesztenyeleveleit. A várost, ahová a háború után már nem indul Triesztből vonat: valamiféle kövekben rejlő – az emberi gyarlóságnak, a történelem változásának mindig ellenálló – állandóságot, amely a változások körköröségében is *jelen* van, uralja és meghatározza, alakítja a várost, az itt élők mindennapjait, hiszen „valójában nem történt semmi lényeges változás”. Olyan konokul, ahogyan Vida főhőse, Werner Lukács is meg van győződve hazatérésének mértéről. Nem megfogalmazott, kimondott igazság ez, inkább csak a szív dobbanása, szaporább lüktetése jelzi ezt a konokságot, minden heroizmus nélkül.

Vida számára a történetek nem elsősorban elmesélhetőségük révén válnak fontossá, hanem az általuk leszűrt reflexiók kapcsán: igen sajátos, hamisítatlan vidai elbeszélői formával találkozunk, az elbeszélő gyakran közbeékel, megtorpan, újrakezd, kijavít a mesélés során, mintha a történetek mögött megbújó lényeket keresné: „Közben valami egészen más járt az eszében, ez afféle családi vonás is lehet, hogy egy kicsit, egy árnyalattal mindig másra gondolnak, mint amiről beszélnek” – olvashatjuk a regény egy pontján. Vida hősei keveset beszélnek, ami tömör prózát eredményez, a kétféle – belső és külső – megszólalás más-más lüktetést ad a prózának, meghatározva a történetek hangula-

tát, s mindazt, amit Vida Erdélyről, erdélyiségről, Kolozsvárról, az erdélyi tájról, mítoszainkról gondol. Nem csak mítoszt rombol, de összegez is: hol barokkos körmondatokban, hol mikesi kedélyességgel, hol tamásis atyafisággal – igen szép részei a regénynek s egyben szintézise Vida korábbi novellásköteteinek apa és fia természetközeli magánya Erdély északkeleti vidékén, Ratosnyán, a hegyek, erdők, vadászok között, hiszen, mint olvashatjuk: „a nagy hegyek lábánál más súlyuk van a tévhiteknek”. A nagy hegyek árnyéka folyamatosan elkísér Vida történeteiben, Werner Lukács elsősorban a csendet tanulja meg apjától, azt a csendet, amelyre szüksége is lesz hazatérte után a megszállt Budapesten és Kolozsváron időzve: „erre már nincsenek meg a szavak, lehet, hogy elvesztek, ha voltak is, ellenben a nyaralás örökre véget ért. Az lesz, ami lesz, ezután mindig arra van Kolozsvár, amerre hazavisz a vonat.”

A regény vége felé egyre hangsúlyosabb és súlyosabb a csend, Kolozsváron is csend van, hiszen itt már szavak nélkül is ismernek mindenféle ki nem mondott igazságot. Nemcsak a csendnek lesz különös súlya a regény végére, hanem az időnek is: a nyugodtan hömpölygő ráérős csendet/időt átveszi a várakozás feszült csendje, a volt és a van ideje közé éles cezúra feszül, keretet kapott az idő. Mindezekkel együtt Vida könyve, a terhelt, súlyos csöndjeivel, a konokul kitartó hősével, a rezignált, szomorkás hangulatával olyan kérdéseket vet fel, amelyre nekünk, olvasóknak kell valamiféle választ kínálnunk: csöndje egyszerre provokáció is, az elmúlt száz év hallgatása, válasznélkülisége, amelyekről beszélni kellene. Ha másként nem, hát Vida útját követve: szépirodalomná lényegülve, történetekbe ágyazva, hazafelé tartva.